

УДК 330.131.7:637.14 (477)

О. В. Коцій,

к. е. н., доцент, Луцький національний технічний університет

РИЗИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто можливі ризики функціонування вітчизняного ринку молочних продуктів. Виявлено ризики, що потенційно становлять найбільшу загрозу для основних суб'єктів вітчизняного ринку молочних продуктів.

The possible risks of functioning of domestic market of dairy products are considered in the article. Found out risks which potentially make a most threat for the basic subjects of domestic market of dairy products.

ВСТУП

Для дослідження можливостей і вирішення поточних та перспективних проблем молокопереробні підприємства потребують вичерпної й достовірної інформації про ринок. Вони не можуть належним чином організувати виробничу і збутову діяльність та планувати перспективи свого розвитку без знання тенденцій розвитку кон'юнктури ринку, а тим паче можливих ризиків його функціонування. Урахування ризику є невід'ємною частиною сучасних кон'юнктурних досліджень. Це пов'язано з тим, що середовище діяльності людей стає все більш ринковим. Багато факторів, що супроводжують ринкову економіку (таких як кон'юнктура, конкуренція, нестабільність попиту й цін та багато чого іншого), призводять до невизначеності і непевності в отриманні кінцевого результату. Існуючі ризики можуть призвести до зниження точності реалізації розроблених прогнозів, або ж до порушення його достовірності. Тому невід'ємною складовою будь-якої оцінки, а тим паче прогнозування кон'юнктури ринку, повинне виступати оцінювання та прогнозування ризиків.

Проблемі дослідження кон'юнктури ринку продовольства присвячені праці Білика Ю., Борщевського П., Дайнеко Л., Кочеткова О., Лукінова І., Маркова Р., Нижник О. Онищенко О., Саблука П. та інших вітчизняних та зарубіжних вчених. Проте питання вивчення та прогнозування можливих ризиків функціонування ринку молочних продуктів потребує подальших досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є визначення можливих ризиків функціонування вітчизняного ринку молочних продуктів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ризики функціонування ринку молочних продуктів України можна поділити на дві групи: загрози з боку міжнародного (зовнішнього) середовища; загрози з боку внутрішнього середовища.

Загрози з боку міжнародного середовища. Загрози з боку міжнародного середовища можна поділити на ризики, які можуть негативно вплинути на стан загальногосподарської кон'юнктури України в цілому, та відповідно негативно відобразитись на ринку молочних продуктів, а також на ризики, що стосуються виключно стану вітчизняного ринку молокопродукції.

Глобальні загрози, що можуть негативно вплинути на стан загальногосподарської кон'юнктури, в основному, на нашу думку, пов'язані із залученням України до процесу глобалізації. Посилення глобалізації вітчизняної економіки обумовлює високий рівень її залежності від стану світового ринку та країн, з якими здійснюється зовнішньоекономічна діяльність.

На даному етапі розвитку та в найближчому майбутньому основною загрозою з боку міжнародного середовища є світова криза, що негативно впливає на стан загальногосподарської кон'юнктури України та ринку молочних продуктів зокрема. Існуючі кризові явища призводять до скорочення обсягів експорту та зниження обсягів виробництва вітчизняних товарів, зростання рівня безробіття, зниження рівня життя населення та скорочення місткості внутрішнього ринку, ускладнюють доступ до кредитних ресурсів як для вітчизняних товаровиробників, так і кінцевих споживачів тощо. Всі ці негативні явища відображаються і на стані кон'юнктури ринку молочних продуктів. Крім того, враховуючи, що для підприємств молокопереробної галузі для

рентабельної діяльності необхідний високий рівень завантаження виробничих потужностей, виникає ризик банкрутства молокопереробних підприємств, що не зможуть виготовляти та реалізовувати хоча б мінімально необхідний обсяг продукції.

Ризики та наслідки негативної дії світової фінансової кризи на вітчизняний ринок молочних продуктів безпосередньо залежить від її тривалості. Чим тривалішою буде криза, тим руйнівнішими будуть її наслідки як для економіки країни в цілому, так і для ринку молочних продуктів зокрема.

Іншою загрозою з боку міжнародного середовища є те, що процес глобалізації супроводжується лібералізацією зовнішньої торгівлі. Лібералізація торгівлі молокопродукцією може спричинити зростання обсягів конкуруючого імпорту та скорочення внутрішнього виробництва і доходів вітчизняних виробників молочних продуктів. Головна причина такої ситуації — низька конкурентоспроможність українських молочних продуктів порівняно з продукцією основних країн-експортерів, що пов'язана з незадовільною її якістю, котра не відповідає міжнародним стандартам. З іншого боку, враховуючи недосконалість вітчизняного законодавства та численні випадки його порушення, зростає загроза надходження на вітчизняний ринок дешевих та неякісних імпортованих молочних продуктів, котрі становлять небезпеку як для ефективності діяльності вітчизняних молокопереробних підприємств, так і для здоров'я українців.

В цілому в умовах глобалізації та лібералізації економіки України дестабілізуючий вплив на кон'юнктуру ринку молочних продуктів здатні справити будь-які несприятливі коливання обсягів пропозиції, цін, курсів валют на світовому ринку тощо.

Ще одним потужним викликом з боку мегарівня може стати загострення світової енергетичної кризи. Подорожчання енергоресурсів для вітчизняних підприємств, переважна більшість яких використовує енергомісткі технології виробництва, може спричинити до надмірного зростання собівартості виробництва, що не дозволить виготовляти конкурентоспроможну продукцію та ефективно функціонувати на ринку.

Певна категорія ризиків для функціонування вітчизняного ринку молочних продуктів пов'язана з погіршенням взаємостосунків із РФ, на ринку якої експортувались великі обсяги молокопродукції. Подальше загострення ситуації може спровокувати закриття цього ринку для вітчизняного експорту молочних продуктів, а за неможливості знайти альтернативні зовнішні ринки, спровокувати помітне зниження рівня завантаження потужностей молокопереробних підприємств та зростання собівартості виробництва, що за умов погіршення рівня життя на-

селення неможливо компенсувати за рахунок підвищення цін.

Загрози з боку внутрішнього середовища. Найбільшу небезпеку для кон'юнктури вітчизняного ринку молочних продуктів становлять внутрішні ризики [3].

Загрози з боку споживачів. На нашу думку, основною загрозою з боку споживачів є зниження сукупного попиту, що призведе до скорочення місткості внутрішнього ринку молочних продуктів. Цей процес може бути спровокований зниженням рівня життя українців в умовах кризи та скороченням чисельності населення України.

В найближчій перспективі найбільшу загрозу становить зниження попиту населення на молочні продукти, спровоковане кризовими явищами у світовій та національній економіці. Враховуючи, що для вітчизняного ринку характерна помітно вища еластичність попиту на молочні продукти, аніж у високорозвинених країнах, та Україна, згідно з думками експертів, належить до числа країн, що можуть найбільше постраждати від світової фінансової кризи, тому вітчизняний ринок молочних продуктів, внаслідок зниження рівня життя населення, може постраждати значно більше за аналогічні ринки в інших країнах [2].

Несе в собі загрозу для функціонування ринку молочних продуктів і демографічна криза в Україні. Якщо існуючі тенденції відтворення населення збережуться і надалі, то слід очікувати на суттєве скорочення населення. Ряд вітчизняних та міжнародних інституцій, серед яких ДНДІМЕ (Державний науково-дослідний інститут інформації і моделювання економіки), НІСД (Національний інститут стратегічних досліджень), ООН, МСК СНД (Міжнародний статистичний комітет СНД), РВПСУ (Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України), розробили прогнози оцінки чисельності населення країни на період до 2025 р., згідно з якими, передбачається помітне скорочення населення нашої країни (табл. 1) [1].

Як видно з даних табл. 1, чисельність населення країни за середнім, найбільш виваженим варіантом прогнозів, до 2025 р. мала б коливатися в межах від 46,7 до 48,7 млн осіб. Але дані поточного обліку та загальнодержавного перепису населення вказують на надмірний оптимізм навіть песимістичних варіантів запропонованих прогнозів [1].

Є й новіші прогнози фахівців ООН, за якими чисельність населення України може скоротитися істотноше: до 2026 р. — до 42 млн осіб, а до 2050 р. — навіть до 35 млн осіб [1]. Таке скорочення населення призведе до помітного зменшення місткості внутрішнього ринку, що відповідно негативно відобразиться на показниках ефективності роботи молокопереробних підприємств.

Ризики функціонування вітчизняного ринку молочних продуктів пов'язані не лише зі скороченням чисельності населення України, але і зміною його статеві-вікової структури. Так, можливі структурні зміни попиту населення на молочні продукти, пов'язані зі "старінням" нації, скороченням питомої ваги дітей у загальній кількості населення, які є споживачами цілої групи молочних продуктів. Загрозу для операторів ринку молочних продуктів може становити і зміна смаків споживачів, їх вимог до якості продукції тощо. Це може спровокувати помітні зміни структури попиту та відповідно вимагатиме від вітчизняних виробників молокопродукції значних капіталовкладень у переоснащення виробництва.

Загрози з боку постачальників та торгових партнерів. Однією з основних загроз для належного функціонування ринку молочних продуктів України є нестача молока-сировини та її незадовільна якість. Все це спричиняє до додаткових витрат, пов'язаних із постачанням сировини на молокопереробні підприємства, неповною завантаженістю виробничих потужностей, необхідністю додаткової переробки сировини низької якості і в кінцевому результаті призводить до підвищення собівартості виробництва молочних продуктів. Крім того, низька якість сировини не дозволяє виготовляти молочні продукти, які б відповідали міжнародним стандартам, що обмежує експорт.

Крім того, вступ України до СОТ, що передбачає зниження державної підтримки сільськогосподарських виробників, в т.ч. виробників молоко-сировини, та кризові явища в національній економіці в майбутньому може погіршити і без того погане становище сировинної бази молокопереробних підприємств. За таких несприятливих умов переважна більшість виробників молоко-сировини, намагаючись уникнути збитків, може вдатись до скорочення поголів'я великої рогатої худоби. І чим тривалішою буде

криза в національній економіці, тим більшим може виявитись скорочення стада великої рогатої худоби. Звичайно, економічна криза колись закінчиться, попит на молочні продукти зросте, але на той момент часу в нашій країні може суттєво скоротитись поголів'я корів, що не дозволить виробляти необхідний обсяг молочних продуктів, і Україна може перетворитися в нетто-імпортера молочних продуктів на тривалий проміжок часу. Адже відновлення стада великої рогатої худоби потребує значного проміжку часу, затрат коштів тощо.

Загрозу для сировинної бази молокопереробних підприємств становлять і негативні процеси, які нині відбуваються в сільській місцевості України. Демографічна ситуація на селі погіршується, багато сіл зникають з карти України, молодь переселяється в районні центри, промислові міста. Утримувати корів у приватній власності стає дедалі важче, тому старше покоління людей корів продають, що негативно відображається на обсягах виробництва молока сировини.

Ризик з боку постачальників молоко-сировини для вітчизняного ринку молочних продуктів пов'язаний із захворюванням великої рогатої худоби. Це може призвести не лише до погіршення якості молоко-сировини, але і до зменшення його кількості внаслідок скорочення поголів'я молочного стада та показників продуктивності корів.

Негативно вплинути на діяльність молокопереробних підприємств може і недобросовісність торговельних партнерів, в т.ч. продаж молочних продуктів з простроченими термінами зберігання, неналежні умови зберігання продукції, "погана викладка" продукції у торговому залі тощо. В умовах кризи особливу загрозу, на нашу думку, становить ймовірність реалізації прострочених молокопродуктів. Адже, прагнучи уникнути збитків, помітна частина роздрібних та оптових продавців намагатимуться реалізовувати прострочену продукцію, що несе в собі загрозу для життя та здоров'я кінцевих споживачів та завдає непоправного збитку репутації виробників.

Крім того, погіршення загальногосподарської кон'юнктури в Україні може спровокувати скорочення роздрібно-торговельної мережі, що утруднить реалізацію молочних продуктів. Підвищується і ризик неплатежів з боку торговельної мережі за отриману продукцію, що, безумовно, негативно впливатиме на діяльність молокопереробних підприємств.

Загрози з боку держави. Ризик для діяльності всіх суб'єктів ринку молочних продуктів становить нестабільна політична та економічна ситуація в країні. Загрозою для функціонування ринку молочних продуктів є нестабільна законодавча база в Україні, недостатня підтримка та за-

Таблиця 1. Прогнозні оцінки чисельності населення України до 2025 р. (тис. осіб)

Організація	2010 р.	2020 р.	2025 р.
Середній варіант			
НДПМЕ	47300	46674	46706
НІС	50935		
ООН	50085	49125	48715
МСК СНД			
Бюро цenzів США	49834	49085	48679
Оптимістичний варіант			
НІС	51965		
ООН	51445	51734	52172
РВПСУ	47600		
Песимістичний варіант			
НІС	50241		
ООН	49151	47102	45953
РВПСУ	46100		

хист вітчизняних товаровиробників. Крім того, існуюча нормативно-правова база потребує удосконалення, в т.ч. гармонізації вітчизняних стандартів на продукцію переробки молока з міжнародними. Потребує удосконалення та стабілізації фіскальна державна політика. Доцільно було б спростити систему оподаткування. Це дозволило б виробникам та реалізаторам молоко-сировини та молочних продуктів впевненіше почуватися, краще орієнтуватися на ринку, полегшило б стратегічне планування тощо. Однак нині державні органи управління, на жаль не приділяють належної уваги зазначеним питанням, що негативно відображається на функціонуванні всієї національної економіки та ринку молочних продуктів зокрема. Так, результати опитування проведеного маркетинговою дослідницькою компанією "InMind" на замовлення проекту БІЗПРО свідчать, що регуляторне середовище в цілому в Україні залишається несприятливим для ведення бізнесу [4].

В найближчому майбутньому, в умовах кризи, зростає загроза підвищення податкового тиску на кінцевих споживачів та операторів ринку молочних продуктів, запровадження різноманітних санкцій, спрямованих на поповнення державного та місцевих бюджетів.

Ризики пов'язані з діяльністю операторів ринку молочних продуктів. Ризик для функціонування вітчизняного ринку молочних продуктів містить в собі тенденцію до його концентрації та появи певних елементів монополізації в основному на регіональних ринках. Негативний вплив на діяльність молокопереробних підприємств можуть мати різні види недоброросовісної конкуренції.

Загрозою для існуючих операторів ринку є поява нових молокопереробних підприємств та непередбачувані дії конкурентів. Небезпеку для діяльності переважної більшості молокопереробних підприємств становить поганий стан виробничої та технологічної бази. Застаріле обладнання та технології, які використовуються на молокопереробних підприємствах, призводять до погіршення якості молочних продуктів та підвищення собівартості їх виробництва. Усуненню цієї загрози заважає нестача фінансових ресурсів у операторів ринку молочних продуктів.

Інші загрози. Загрозу для функціонування ринку молочних продуктів можуть становити і кліматичні чинники. Так, висока температура у навколишньому середовищі негативно впливає на терміни зберігання продукції та спричиняє до її передчасного псування. Низькі температури можуть спричинити до різкого скорочення попиту на деякі види молочних продуктів, наприклад морозиво.

Крім того, кліматичні чинники безпосередньо

впливають на діяльність сільського господарства, яке є постачальником основної сировини для молокопереробних підприємств. Несприятливі кліматичні умови можуть негативно вплинути на розвиток кормової бази для великої рогатої худоби, а отже, і на обсяги виробництва молоко-сировини. Подібний вплив можуть мати і різноманітні стихійні лиха.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна виділити цілий ряд ризиків у функціонуванні вітчизняного ринку молочних продуктів, а саме: ризики з боку міжнародного середовища, ризики з боку вітчизняних споживачів, ризики з боку постачальників, ризики з боку посередників, ризики з боку держави, ризики з боку операторів ринку та інші ризики. На нашу думку, в найближчому майбутньому найбільшу загрозу для стану кон'юнктури вітчизняного ринку молочних продуктів становлять кризові явища у світовій та національній економіці, які в свою чергу негативно впливають на функціонування всіх суб'єктів ринку. Саме криза підвищує ризик скорочення місткості вітчизняного ринку молочних продуктів, зниження обсягів їх експорту, руйнування сировинної бази молокопереробних підприємств, підвищує ймовірність зростання податкового навантаження на вітчизняних товаровиробників тощо.

У тривалій перспективі, на нашу думку, найбільший ризик пов'язаний із процесом глобалізації та зростанням рівня залежності національної економіки від Світового Співтовариства. Інший довгостроковий ризик спровокований демографічною кризою в Україні, що призводить до скорочення місткості внутрішнього ринку, в т.ч. і молочних продуктів. Не слід забувати і про ризик втрати Україною своїх позицій у Світовому Співтоваристві, руйнацією її потенціалу, що може призвести до подальшого зниження рівня життя населення, скорочення обсягу попиту, завоювання вітчизняного ринку неякісними імпортованими товарами, в т.ч. і молочними.

Література:

1. Вовканич С., Цапок С. Демографічний чинник у системі розбудови інноваційного суспільства: загальноукраїнський і регіональний вимір // Регіональна економіка. — 2004. — № 1. — С. 21—29.

2. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: Монографія / За ред. П.Т.Саблука і В.І.Бойка. — К.: ННЦІАЕ, 2005. — С. 296.

3. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України. — К.: 2002. — 204 с.

4. www.bizpro.org.ua

Стаття надійшла до редакції 06.03.2009 р.